Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2024 Cilt 26 Sayı 1 (239-260)
DOI: 10.26468/trakyasobed.1381821

Araştırma Makalesi/ Research Article

ALKOL/MADDE BAĞIMLISI KARDEŞE SAHİP OLMAK: NİTEL BİR ARAŞTIRMA[1]

HAVING AN ALCOHOL/SUBSTANCE ADDICTED SIBLING: A QUALITATIVE RESEARCH

Fatma Büşra DURNA[*], Gamze ÖZBAYRAK[**], Ömer Miraç YAMAN[***]

Geliş Tarihi: 27.10.2023 (Received) *Kabul Tarihi: 11.03.2024 (Accepted)*

ÖZ: Bu çalışmada alkol/madde bağımlısı kardeşe sahip olma deneyiminin duygusal ve davranışsal izdüşümlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilirken; bağımlı bireyin kardeşi olma özelliğine sahip toplam 13 katılımcı ile yüz yüze ve online görüşmeler sağlanmış olup elde edilen veriler üzerinde toplam 48 adet kodlama yapılmış ve bu kodlamalar 3 ana tema altında birleştirilip, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda bağımlı kardeşlerinin olumsuz duygular deneyimledikleri, bağımlı ile aynı hanede yaşadıklarından ötürü bazı risk faktörleri ile karşı karşıya oldukları, bunun için bazı tedbirler aldıkları ve yaşamlarını bağımlılık ekseninde planladıkları ortaya çıkarılmıştır. Bağımlı bir kardeşe sahip olan bireylerin aile içinde ebeveyn rolü üstlenebildikleri anlaşılmış ve kardeşleri ile anne-baba arasında aracı olabildikleri görülmüştür. Alkol/madde bağımlıları ile yürütülen çalışmalarda abilerin/ablaların da sürece dâhil edilmelerinin hane içindeki düzenin sağlıklı şekilde yürütülmesi açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alkol, Madde, Bağımlılık, Kardeş

ABSTRACT: In this study, it was aimed to reveal the emotional and behavioral projections of the experience of having an alcohol/substance addicted sibling. For this purpose, while the qualitative research method was preferred in the study; Face-to-face and online interviews were conducted with a total of 13 participants who have the characteristics of being the siblings of the addicted individual, and a total of 48 codings were made on the data obtained, and these codings were combined under 3 main themes and analyzed by descriptive analysis method. As a result of the research, it has been revealed that addicted siblings experience negative emotions, they are faced with some risk factors because they live in the same household with the addict, they take some precautions and plan their lives on the axis of addiction. It has been understood these people can assume the role of parents in the family and they can act as intermediaries between their siblings and parents. In the studies conducted

[1] 505872 sayılı karar ile 17.10.2022 tarihinde, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan *"Alkol/Madde Bağımlısı Kardeşe Sahip Olmak: Nitel Bir Araştırma"* çalışması için etik kurul izni alınmıştır.

[*] Psikolog, f.busradurna@gmail.com, ORCID: 0009-0006-5101-2986.
[**] Dr., ozbayrakgamze.tr@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0636-0683.
[***] Prof. Dr., İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi, omermirac@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9989-8575.

OPEN ACCESS
© **Copyright** 2024 Durna & Özbayrak &Yaman

Trakya University Journal of Social Science
(239-260) June 2024 Volume 26 Issue 1

with alcohol/substance addicts, it is thought that the inclusion of older brothers/sisters in the process is important in terms of maintaining a healthy household order.

Key Words: Alcohol, Substance, Addiction, Sibling

EXTENDED ABSTRACT

In this article, the concept of addiction is examined. Alcohol/substance addiction has become an increasing problem in Türkiye (Duyan and Gövebakan, 2021: 11). The sociological, psychological and physiological causes of this problem have been examined; It has been stated that factors such as the lack of love and interest of family members towards the addict, the influence of friends, and the presence of other addicted individuals in the family increase addiction (Yıldırım, 2008; Başkurt, 2003; Bot, 2005: 930). Alcohol/substance addiction is a problem that negatively affects the family economically and socially (Alban, 2018: 50). Co-dependence can be seen among individuals who do not accept addiction in the family, and this may negatively affect the family. Addiction can also cause the family to face financial problems (Geniş, 2020:2).

Alcohol/substance abuse affects family members in different ways. While parents usually take an encouraging role in treatment, siblings directly experience the effects of addiction (Barnard, 2007: 47). Having a dependent sibling has risks, and this may increase the likelihood of the non-dependent sibling becoming addicted (Trim et al., 2006: 391). Losses and traumas experienced by the non-dependent sibling may affect the sibling's relationships and worldview (Hovard et al., 2010: 465).

When the literature is examined, it is seen that there are many studies on the family of the addicted individual, but less focus is placed on the thoughts and experiences of the sibling of the addicted individual. Therefore, this research aims to examine how siblings of alcohol/substance addicted individuals are affected by this process, how they experience this process, their feelings and thoughts, and their relationship with their parents.

This research provides an important perspective to understand the difficulties and experiences of individuals with dependent siblings. According to the findings of this study, difficulties and experiences emerged under three main themes as a result of the interviews with the participants who had an addicted sibling: Family Relationships, Alcohol/Substance Use and Crime History in the Family, Effects of Having an Alcohol/Substance Addicted Sibling. Themes such as family relationships, alcohol/substance use and criminal history, and the effects of having a dependent sibling should be taken into account to provide support to dependent siblings and to understand the needs of families.

In this study, it was aimed to understand the experiences and feelings of individuals who have an alcohol or substance addicted sibling, and according to the results of the research, it was observed that the family relationships of the participants affected by addiction were problematic and many participants experienced a conflicted home life. It was determined that many of them had problems with their fathers and were treated indifferently by their family members.

It has also been found that addicted individuals have problems in family relationships, which is compatible with previous studies. It is seen that conflicts within the family increase especially during the adolescence period of the addicted person. In this period, the value judgments of individuals begin to change and they take their parents as an example. However,

parents reacting with anger may cause the addiction problem to deepen and remain unresolved (Duyan, 2021).

It has been observed that relations among family members, especially with the father rather than the mother, are negative and that the father is excluded from the addiction process after addiction. This situation reveals that the relationship that was not healthy before the addiction got worse after the addiction process.

When the relations with the dependent sibling were examined, it was determined that the communication was good before the addiction, but problems were experienced after the addiction. It is known that sudden outbursts of anger are more common in addicted individuals, which can make communication difficult (Agha et al., 2008:2). Sudden temper tantrums and increased irritability of addicted individuals may prevent parents and siblings from communicating with the addicted person (Uludüz, 2022).

Another result obtained in the research is the presence of violence in the family. According to the information given by the participants, it was determined that chronic fights were frequently experienced at home and that the father generally used violence against other members. In this case, it was seen that the participants tried to protect the dependent sibling against his mother and father and assumed the roles of protector, savior and defender. Siblings struggling with addiction try to support other family members while dealing with their dependent siblings' problems. However, these roles can become wearisome over time and cause these individuals to neglect their own needs.

Research results also revealed that individuals with dependent siblings experience emotional difficulties. Emotional reactions such as anger, shame, guilt, anxiety and depression are common. These individuals often find it difficult to share their inner feelings and are hesitant to seek support. As a result, their own emotional health may be affected.

In addition, there are effects on the social relations of individuals with dependent siblings. Effects such as social isolation, problems in friendships and limiting the sense of trust with others have been observed. These individuals often try to hide the problems in their families and have to deal with the stress and anxieties inside while trying to lead a normal life outside.

The research emphasizes the importance of getting support for individuals with dependent siblings. Getting support from sources such as professional help, therapy, or support groups can help these individuals maintain their emotional health and build their own lives. In addition, strengthening the communication and support system within the family plays an important role in the process of coping with the addiction problem.

It is important to understand the experiences of individuals with dependent siblings, and to raise awareness about this issue, in order to support these individuals and to get help when necessary. Raising awareness on this issue among family, health professionals and society will help individuals struggling with addiction to lead their lives in a healthier way.

1. GİRİŞ

Bağımlılık; sözlük anlamı açısından incelendiğinde birey ile nesnenin arasında oluşan, kişinin seçimiyle başlayan ve her ne kadar bireyin kendi hür iradesi ile başlasa da zamanla bu iradenin ortadan kalktığı, süreklilik özelliği taşıyan bir ilişkidir (Sargın, 2011: 55). Birey ile nesne arasındaki bu ilişki, beynin ödül mekanizması ile ilgili bir hastalık olarak görülmektedir (Wang ve ark., 2020: 2).

Alışveriş, sosyal medya ve akıllı telefon, oyun, patolojik kumar, internet, sigara, yeme bağımlılıkları, alkol ve madde bağımlılığı gibi pek çok bağımlılık türü bulunmaktadır (Eryılmaz ve Deniz, 2019). Bu araştırmada alkol/madde bağımlılığı üzerinde durulacaktır.

Alkol/madde bağımlılığı, klinik olarak belirgin bir bozulmaya veya sıkıntıya yol açan, alkol/madde kullanımının uyumsuz bir örüntüsü olarak devam eden bağımlılık türüdür (Voges ve ark., 2013: 2) ve Türkiye'de zamanla artan bir sorun haline gelmiştir (Duyan ve Gövebakan, 2021: 11). Bu sorunun sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik nedenleri başta olmak üzere çeşitli boyutları ele alınmakla beraber boyutların ne olduğuna yönelik yapılan birçok çalışma (Başkurt, 2003; Yıldırım, 2008) da mevcuttur. Örneğin alkol/madde bağımlığına yol açan nedenler arasında arkadaş etkisi (Bot, 2005: 930), aile üyelerinin bağımlı kişiye yönelik sevgi, ilgi, rol model veya rehber olma konularında göstermiş oldukları eksiklik (Elliot ve ark., 2012: 2) ya da aile içerisinde alkol/madde kullanan başka bireylerin var oluşu bulunmaktadır (Begum ve ark., 2019: 2). Benlik saygısında meydana gelen düşüş, ilişkiler ve sosyal beceriler açısından oluşan yetersizlik hissi, akran ve aile ilişkilerinde bozulmalar alkol/madde bağımlılığı riskini arttıran diğer faktörlerdendir (Alban, 2018: 47). Bireylerin alkol/madde bağımlılığına sebep olan faktörleri ele almanın yanı sıra bağımlı bireyin ailesinin bu süreçten nasıl etkilendiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Alkol/madde bağımlılığı aileyi birçok bağlamda etkileyen; hem ekonomik hem de sosyal yönden olumsuz, derin ve şiddetli etkiler bırakarak ailenin işlevini bozan; diğer hastalıklarla kıyaslandığında aileye ve topluma ağır yükler getiren bir sorun olarak görülmektedir (Alban, 2018: 50). Alkol/madde bağımlılığı sebebiyle aile içerisinde meydana gelmesi muhtemel bir durum da bağımlılığı bir rahatsızlık olarak görmeyen aile üyesinin bu durumu kabul etmemesi anlamına gelen eş bağımlılıktır. Bağımlı birey ailenin bu tutumunu kendi çıkarları adına kullanabileceği gibi bu durum patolojik bir sürece de dönüşerek aileyi olumsuz etkileyebilmektedir (Scaturo, 2000). Alkol/madde bağımlılığı aileyi yalnızca psikolojik ya da sosyolojik olarak etkilememekte, aynı zamanda bağımlı bireyin tedavi masrafları için yapılan harcamalardan dolayı maddi sorunlara da yol açabilmektedir (Geniş, 2020: 2).

Alkol/madde bağımlılığının etkileri ailede yoğun olarak hissedilmekle birlikte, her üye bu sorunu farklı deneyimleyebilmektedir. Örneğin evlatlardan birinin bağımlı olduğu ailelerde, ebeveynler genellikle tedaviye teşvik edici rolüne bürünmektelerdir (Tracy ve ark., 2010: 260). Ebeveynler arasında da bağımlılık sürecindeki rolleri açısından farklılıklar görülmekte ve özellikle annenin, babadan daha aktif rol üstlendiği belirtilmektedir (Aktürk ve Yaman, 2022: 2). Öte yandan bağımlı bireyin kardeşleri de bağımlılığın etkilerini doğrudan deneyimleyen bir

diğer gruptur. Bağımlı bireyin kardeşi olmak, ailedeki diğer üyelere kıyasla daha farklı riskleri bünyesinde taşımaktadır. Zira bu durum, bağımlı olmayan kardeşin de bağımlı olması ihtimalini artırmaktadır (Trim ve ark., 2006: 391). Bununla beraber sağlıklı bir kardeş ilişkisinde olması gereken sırdaşlık, koruyuculuk, yol gösterici ve destekleyici olma gibi unsurlar; kardeşlerden birinin bağımlı olduğu ilişkilerde var olamamaktadır (Barnard, 2007: 47). Oysa ki bağımlı bir kardeşe sahip olmak ve bağımlılık süresince onun yaşamına şahitlik etmek, bir travma yolculuğu ve genellikle sessiz bir kayıptır. Söz konusu kardeş ilişkilerinde neyin olmadığı (örneğin anlamlı bir ilişki) kadar neyin olduğu da (örneğin kaos ve tartışma) önemlidir. Ve bu durum bağımlı olmayan kardeşin gelecekteki ilişkileri ile dünya görüşünü etkileyebilmektedir (Hovard ve ark., 2010: 465).

Bağımlılık literatürü ulusal ve uluslararası boyutta incelendiğinde, bağımlı bireyin ailesi ile ilgili çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Demirbaş ve ark., 2009; Erdim, 2019; Güngör ve ark., 2013; Kültür ve ark., 2006; Roth, 2010; Öztürk ve ark., 2015; Prabhu vd., 2014). Söz konusu çalışmalar ve benzerleri incelendiğinde aile üyeleri olarak yoğunlukla anne ve babadan bahsedildiği, bağımlı bireyin kardeşinin düşünce, duygu ve davranışları hakkında bilgi edinilmediği anlaşılmaktadır. Literatürdeki bu sınırlılıktan yola çıkılarak bu araştırmada alkol/madde bağımlısı bireylerin kardeşlerinin psikolojik, fizyolojik ve sosyal olarak bu süreçten nasıl etkilendiği, bu sürecin içerisinde hangi duygu ve düşünceleri deneyimlediği ve ebeveynleriyle ilişkilerinin incelemesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitekim araştırmada alkol/madde bağımlısı bireylerin kardeşlerinin; bağımlı birey ile ilişkilerinde neleri deneyimlediklerini, bağımlı bir abiye/ablaya/kardeşe sahip olmanın nasıl hissetmelerine zemin hazırladığını anlamak amaçlanmıştır. Araştırmanın amacına ulaşılması için nitel araştırma yönteminin; mülakat yapma imkanı sunması, belirlenen konuyu yorumlamak üzere bir yaklaşıma sahip olması, olayları ve durumları bağlam içinde değerlendirmesi ve katılımcının öznel bakış açısına önem vermesi (Altunışık vd., 2010: 302; Karataş, 2015: 2) gibi özellikleri uygun görülmüştür. Bu nedenle araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Bununla beraber çalışmada nitel araştırma yönteminin araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenolojik desen, bir fenomenin nasıl tecrübe edildiğine yönelik bireylerde ortaya çıkan temel farklılıklara dayanmaktadır (Yıldız ve ark., 2012: 6). Bu araştırmada da alkol/madde bağımlısı bireylerin kardeşlerinin, bağımlılık eksenindeki yaşam deneyimlerini anlamak için fenomenolojik desen türünün uygun olacağı düşünülmüştür.

Trakya University Journal of Social Science
(239-260) June 2024 Volume 26 Issue 1

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Nitel araştırma yönteminde en birincil veri toplama yöntemlerinden biri derinlemesine mülakattır (Tekindal ve Arsu, 2020: 27). Zira bu yöntem ile araştırılan konu hakkında detaylı bilgi edinilebilmektedir. Derinlemesine mülakat sürecinde, hem araştırmacı hem de katılımcının karşılıklı ortak çabaları sonucunda bilgi ve anlam inşa edilmektedir (Holstein ve Gubrium 2004: 141). Görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacının süreç içerisinde aktif rol alıyor oluşu, derinlemesine mülakat yöntemini diğer görüşme türlerinden ayıran bir özelliktir (Johnson, 2002: 109).

Araştırmada kullanılan derinlemesine mülakat yönteminde yarı yapılandırılmış soru formu tercih edilmiştir. Zira yarı yapılandırılmış soru formu; araştırmacıya, yeterince aydınlatılmadığını düşündüğü konular için ek soru sorma esnekliği tanımaktadır. Soru formunun hazırlanmasında literatürdeki konuya dair bilgiler taranmış, iki akademisyenle istişare edilmiş ve soruların son hali belirlenmiştir. Bir diğer veri toplama yöntemi gözlemdir. Mülakatlar sırasında fiziksel şartlar, katılımcının bedensel ve duygusal tepkileri gözlemlenmiş; elde edilen yazılı notlar ile mülakat süreci desteklenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 40-41).

Yarı yapılandırılmış soru formu; kardeşlerin bağımlılığı öğrenme süreçleri, kardeşleri ile ilişkileri, ebeveynlerinin tutumu ve bağımlılık öyküsünü anlamlandırma biçimleri şeklinde dört temel üzerinde hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken bağımlılık alanında çalışan bir sosyal hizmet uzmanına danışılmış ve önerileri doğrultusunda, bağımlı bir kardeşle yaşamanın birey üzerindeki duygusal etkilerini daha iyi anlayabilmek adına sorulara eklemeler yapılmıştır. Formda sosyodemografik sorular bulunmakla birlikte toplam 18 soru yer almaktadır.

Derinlemesine mülakatlardan önce her katılımcı araştırmanın amacı, yöntemi, gizlilik ve gönüllülük ilkeleri hakkında bilgilendirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerin yanı sıra bazı katılımcılarla çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirilmiş, araştırmacılar tarafından yapılan mülakatların ses kaydına alınması tercih edilmiştir. Onaylayan katılımcılarla yapılan mülakatlar sesli kayıt altına alınmıştır. Ses kaydını onaylamayan katılımcılarla yapılan görüşmeler araştırmacı tarafından not edilerek belgelendirilmiştir. Bir mülakat ortalama 40 dakika sürmüştür. Mülakatlar katılımcıların tercih ettikleri mekân ve zamanlarda gerçekleştirilmiştir.

2.3.Araştırma Grubu

Araştırma grubu alkol/madde bağımlısı bireylerin ablaları, abileri ve kardeşlerinden oluşmaktadır. Söz konusu grup için araştırmada birlik sağlanması açısından yalnızca kardeş ifadesi kullanılmıştır. Ancak hangi katılımcının, bağımlı ile ne düzeyde yakınlığının olduğunun anlaşılması için bu bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Araştırma grubu oluşturulurken üç farklı nitel araştırma örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bunlardan birisi konu ile ilgili olduğu düşünülen kişilere doğrudan gidilen uygun amaçlı örnekleme yöntemi, ulaşılan katılımcılardan başka katılımcılara yönlendirme yapılan kartopu örnekleme yöntemi ve verilerin doyum noktasına ulaşılana kadar toplanmaya devam edilmesini gerektiren kuramsal örnekleme yöntemidir (Baltacı, 2018). Bu bağlamda uygun amaçlı örnekleme yöntemi doğrultusunda AA (Adsız Alkolik) ve NA (Adsız Narkotik) gruplarının açık toplantılarına katılım sağlanmış, grup üyelerine araştırma hakkında bilgi verilmiş ve 2 katılımcıya bu gruplar üzerinden ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde 5 katılımcıya bağımlılık alanında çalışmalarda bulunan psikolog/psikolojik danışmanlarla iletişime geçilerek ve yapılan diğer yönlendirmeler sonucunda, 3 katılımcıya Facebook ve Instagram gibi sosyal mecralarda oluşturulan bağımlı yakınları ile ilgili kişi ya da gruplardan ulaşılmıştır. Yapılan mülakatlarda veri doygunluğu noktasına ulaşılamaması nedeniyle saha araştırmasına devam edilmiştir. Farklı kurum ve kuruluşlarla da görüşülerek 3 kişiye daha ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden toplam 13 kişi ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 33'dür. 9 kadın, 4 erkek katılımcı mevcuttur. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler detaylı olarak Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

İsim	Yaş	Cinsiyet	Bağımlı Bireyin	Bağımlılık Türü
K-1	26	Erkek	Kardeşi	Alkol
K-2	36	Kadın	Kardeşi	Alkol
K-3	41	Kadın	Kardeşi	Madde
K-4	31	Kadın	Kardeşi	Madde
K-5	24	Erkek	Kardeşi	Madde
K-6	51	Kadın	Ablası	Madde
K-7	37	Kadın	Ablası	Madde
K-8	29	Kadın	Kardeşi	Madde
K-9	33	Erkek	Abisi	Madde
K-10	20	Erkek	Abisi	Madde
K-11	20	Kadın	Kardeşi	Madde
K-12	20	Kadın	Kardeşi	Madde
K-13	48	Kadın	Ablası	Madde

2.4.Veri Analizi

Araştırma süresince kayıt altına alınan mülakatlar toplam 235,97 dakika sürmüştür. Ses kayıtlarının yazıya aktarılmasıyla toplam 83 sayfa yazılı doküman elde edilmiştir. Bu dokümanlar Maxqda Nitel Veri Analiz Programına aktarılmıştır.

Trakya University Journal of Social Science
(239-260) June 2024 Volume 26 Issue 1

Gizlilik koşullarının korunması amaçlanarak katılımcıların isimleri yerine K1,K2 şeklinde numaralara yer verilmiştir. İlgili program üzerinde her belge kodlanmış olup toplam 48 adet kod elde edilmiş; elde edilen kodlar ilgili olduğu düşünülen ve en çok değinilen aile içi ilişkiler, ailedeki alkol/madde kullanım ve suç öyküsü, alkol/madde bağımlısı kardeşe sahip olmanın etkileri adlı üç ana tema altında birleştirilip betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Aile içi ilişkiler ana temasının altında "kardeşlerin anne-babalarıyla ilişkisi", "katılımcıların bağımlı kardeş ile ilişkileri" ve "aile içi şiddet öyküsü" adlı üç alt tema; alkol/madde bağımlısı kardeşe sahip olmanın etkileri ana temasının altında "duygusal etkiler" ve "davranışsal etkiler" adlı iki alt tema bulunmaktadır. Bu yöntemde örnekleme, veri toplama, analiz ve yeniden sunma tekniklerinin eklektik bir kombinasyonu (Sandelowski, 2000, s. 334) söz konusudur. Toplanan veriler araştırmacı yorumu ile sunulabilmektedir. Analiz sırasında araştırmanın amacının dışına çıkılmamasına dikkat edilmiştir. Nihayetinde toplam 3 ana temaya ulaşılmıştır.

Kod Sistemi	Memo	Frekans
Kod Sistemi		316
1.Aile İçi İlişkiler		0
1.1. Kardeşlerin anne ve babasıylaarasındaki ilişki		98
1.2. Bağımlı kardeş ile ilişkiler		55
1.3. Aile içi şiddet öyküsü		18
2.Ailedeki Suç ve Alkol/Madde KullanımÖyküsü		15
3.Alkol/Madde Bağımlısı Kardeşe Sahip Olmanın Etkileri		0
3.1. Duygusal etkileri		91
3.2. Davranışsal etkileri		39

2.5.Sınırlılıklar

Araştırma sürecinin en büyük sınırlılıklarından biri örneklem grubuna ulaşma konusunda yaşanmıştır. Zira AA (Adsız Alkolik) ve NA (Adsız Narkotik) açık toplantılarına katılım sağlanmış ancak genelde bağımlının kendisinin veya anne-babasının toplantıya geldiği görülmüştür. Bağımlı yakınlarının yer aldığı kendine destek grubu olan Al-Anon (Alkolik Yakınları) Grubunun ise açık toplantıları araştırma sürecinde gerçekleştirilmediği için bu gruptan katılımcıya ulaşılamamıştır. Diğer kurum ve kuruluşlarda da alkol/madde bağımlısı bireylerin kardeşlerinin görünür olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle yaklaşık 3 aylık saha sürecinde toplam 13 katılımcıya ulaşılmıştır. Elde edilen veriler 13 katılımcı ile sınırlıdır.

2.6.Etik Uygunluk

Araştırmanın etik ilkelere uygun yürütüldüğüne dair onay, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 17.10.2022 tarih ve 505872 sayılı karar ile alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Aile İçi İlişkiler

Yapılan analiz sonucunda katılımcıların aile içi ilişkilerine yönelik ortak bilgiler verdikleri tespit edilmiştir. Birçok katılımcının aile içi ilişkileri çatışmalı ve sağlıksız olarak belirlenmiştir. Bu durumun kardeşinin bağımlı olduğunu öğrenen katılımcılar için daha fazla zorluk oluşturduğu anlaşılmıştır.

"Neden derseniz, bizim ailevi sorunlar var. Bundan dolayı abimin öyle bir kötü bir şeye düşmesi benim için çok kötü bir yıkım oldu." (K5)

Nitekim katılımcıların ifadelerine bakıldığında bazılarının çatışmalı ebeveyn ilişkisinin sonucunda parçalanmış ailede büyüdükleri de öğrenilmiştir. Katılımcıya göre anne ve babası arasındaki sorunların bağımlı kardeşi ile kendisinin çocukluk döneminde olumsuz izler bıraktığı görülmektedir:

"Annemiz ve babamız çok küçük yaşımızdan beri, yani ablam da hatırlar ben de hatırlarım, bir şey yapamazlar, geçinemezlerdi. Biz de böyle bir hep kavgaların içinde büyüdük hep sıkıntıların içinde büyüdük. Onların da hani bize de psikolojik olarak eminim çeşitli yansımaları çocukken de oldu. Eminim hala da vardır üstümüzde. Bu şekilde. Zaten sonra da boşandılar." (K2)

Genel anlamda aile ilişkilerine yönelik olumsuz örüntülerin olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra daha özelde kardeşlerin anne-babalarıyla ilişkisi, katılımcıların bağımlı kardeşleriyle ilişkileri ve aile içindeki şiddet öyküsü olmak üzere 3 farklı alt tema çıkmıştır.

3.1.1.Kardeşlerin Anne-Babalarıyla İlişkileri

Yapılan görüşmeler sonucunda katılımcının ve bağımlı kardeşinin, anne-babalarıyla aralarındaki ilişkinin sağlıklı ilişki olmadığı, evlatların ebeveynleri tarafından anlaşıldıklarını ve sevildiklerini hissetmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yalnızca bağımlı kardeşin değil, katılımcıların da ebeveynleri tarafından benzer tutumlara maruz kaldıklarını ifade etmektedir.

"Biz anne babası çok sorunlu çocuklarız ya, öyle söyleyeyim. Benim annem babam çok sorunlu insanlardı. Üzücüydü, yıkıcıydı yani anlaşılmamak diye bir şey var. Ya ben onları anlamıyordum. Onlar da bizi anlamıyordu." (K4)

"Yani dediğim gibi hani her insanın bir belli bir süreci olur. Herkes sıkıntılardan geçer. Kimse dört dörtlük değil yani. Ama nedir belli bir dönem. Belli bir dönem bir sıkıntısı olur. Sonra her şey rayına oturur diye düşünüyorum ama bizim (ailenin) hiç öyle bir şey olmadı. Yani sürekli devam eden sıkıntılar hiç bitmeyen, daha çok büyüyen (sorunlardı)…" (K8)

Anne ve babaları ile olan ilişkileri kıyaslandığında, katılımcıların annelerinden ziyade babalarıyla yaşadıkları problemlere daha fazla değindikleri dikkat çekmiştir. Katılımcılar bu noktada özellikle bağımlı kardeşleri ile babalarının arasındaki ilişkinin sağlıklı ilişki olmadığını dile getirmişlerdir. Nitekim

katılımcılardan biri de babalarının bağımlı kardeşlerinin küçüklüğünden itibaren bağımlı olduğuna dair söylemlerini ifade etmiştir:

"Böyle sıkıntılar da var. Babamla arası hiç düzelmedi. Daha da bozuldu. Öyle… Babam çok sertti yani, hep evin içerisinde zorbalıkla, kurallarla… Baba olmadı ki, olmadı baba yani. Hani hiç sarıldıklarını görmedim mesela." (K6)

"Babam böyle, ben babamı böyle tanımlıyorum, dışarıdaki âlim evdeki zalimdi. Komşumuzun çocuklarını gördüğünde 'aa kuşum canım nasılsın iyi misin' falan diye hâl hatır soran, eve geldiğinde de en ağır küfürleri edip aşağılayan, onunla aynı sofraya oturup yemek dahi yemeyen bir babaydı. Yani… (ağlıyor). Hiçbir şekilde takdir etmez aşağılar, hep dışladı babam… Benim kardeşim on yaşındayken, on iki yaşındayken babam hep şey derdi ona, 'sen balicisin, sen tinercisin'. Kavga ederdi, evden kovardı, 'git git köprü altına git' derdi. Ve benim kardeşim bunları duyarak büyüdü." (K7)

3.1.2.Katılımcıların Bağımlı Kardeş İle İlişkileri

Araştırma sonucunda katılımcılarla bağımlı kardeşleri arasındaki ilişkinin bağımlılık sürecinden önce daha yakın ve sevgiye dayalı olduğu öğrenilmiştir. Fakat bağımlılıktan sonra aralarında uzaklaşmaların meydana geldiği ve kardeşlerin iletişim kurmaktan kaçındıkları anlaşılmıştır. Bu durum, bağımlılığın kardeşler arasındaki ilişkiyi zedeleyici bir unsur olduğunu göstermektedir.

"Çünkü kardeşim her tuttuğunu koparan, her işi becerebilen, bana hep sahip çıkan, benim mesela bir üzüntüm olsun, biz sanki hissi kablel vuku ile şey yaparız, haberleşiriz yani arar beni, arayan beni… O şey koptu. Onu, onun kopmuş olduğunu hissetmekten dolayı üzgünüm. Gerçekten koptu yani. O son üç senedir. Koptu o. Yani önceden, üç sene (bağımlılık) öncesine kadar öyle değildi yani." (K6)

"Kardeşleriyle ilişkisi çok güzeldi ama. Ya o haldeyken farklı birine dönüşüyordu. Çok hızlı hareket eden, çok hızlı konuşan ya da nasıl deyim işte bir şey söylediğinde, eğer olmazsa, onu yapmazsan sana saldıran ya da bağıran çağıran, ses tonunu kontrol edemeyen birisiydi." (K4)

"Normal abiler gibi değil, sonuçta aramızda bir mesafe var şu an. Böyle abi kardeş gibi değiliz pek." (K11)

3.1.3.Aile İçi Şiddet Öyküsü

Katılımcıların olumsuz özelliklere sahip aile ilişkilerinde şiddet olgusunun da var olduğu belirlenmiştir. Söz konusu şiddetin ve kavga ortamının kronik bir hal aldığı ve uzun süre devam ettiği anlaşılmıştır.

"Benim annem, kendisine anneler gününde aldığım bir heykel, eski heykellerin içi dolu olurdu böyle oyuncak heykellerin, şimdi artık boş oluyor içi, onunla kafama vurup, yüzünü kanatıp sonra yüzümü silip, sonra git babana göster diyecek bir kadındı mesela benim annem, birçok şiddetle ve dayakla büyüdük." (K4)

"Evde her gün bir kavga, huzursuzluk, sıkıntı (vardı)." (K8)

Bağımlı bireyin kardeşi olan katılımcılar, şiddetin var olduğu söz konusu ortamlarda kardeşlerini korumaya çabalamaktalardır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında ebeveynlerine karşı kardeşini "koruyucu", "kurtarıcı", "savunucu" rollerini üstlenmek zorunda kaldıkları anlaşılmıştır. Bu roller ev içinde bağımlı bireyin kardeşi olmaya yönelik kritik roller olarak görülmektedir.

"Çünkü (kardeşinin) çocukluğu hep dayak yiyerek geçti. İşte ben onu hep dayaktan kurtarmaya çalışan bir abla, babamdan kurtarmaya çalışan bir abla (oldum)." (K6)

Bazı katılımcıların ise kardeşlerinin bağımlı olduğu süreçte ise onun iyileşmesi için anne ve babasına karşı mücadele içine girdiği anlaşılmıştır.

"Sürekli tartışıyorduk evde. Yani kardeşim çıktığı zaman, bak anne çıkmasın, anne para vermeyin, bu çocuk yanlış işler yapıyor. Yani sürekli bir tartışma içindeydik. Bu sefer onlar da bana yükseliyordu. Ben de aileme karşı yükseliyordum. Bu şekil yani." (K9)

3.2.Ailedeki Alkol/Madde Kullanım ve Suç Öyküsü

Yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bazı katılımcılar evde alkol/madde kullanım geçmişi olan bireyler olduğunu ve bunun da kardeşlerinin bağımlılık sürecine etki ettiğini belirtmişlerdir.

"Annemin babası. O da baya alkolikti, anne tarafında aslında şey var hani çok içen insan var." (K2)

"Benim babam alkol bağımlısıydı, yani araştırma yaparken bu da dikkatinizi çeker. Madde bağımlılarının çocukluğu muhakkak kötüdür. Muhakkak orada bir baba yoktur yani. Bizim babamız da içer, içer, sabaha kadar kavga ederdi." (K7)

"Ya benim bir tane abim var evde. O da kullanıyor. Ama tabii diğeri gibi çok şey düşen bir tip değil yani." (K8)

Bazı katılımcılar ise geçmişte doğrudan kendilerinin alkol/madde kullanımlarının olduğunu fakat bağımlılığa dönüşmediğini, hâlihazırda ise alkol/madde kullanımını sonlandırdıklarını ifade etmişlerdir.

"Ben askerden önce ben de bu pisliklere bulaşmıştım. Ben çok şükür bağımlı olmadan atlattım. Çevremi değiştirdim. O şekilde kurtuldum." (K10)

"Benim de uyuşturucu geçmişim var diye 6 yıl, 6 yıldır da içmiyorum." (K4)

Bağımlılık ve suç öyküsü genelde beraber görülmektedir. Nitekim katılımcıların ifadelerine bakıldığında da ailelerinde bağımlılığın yanı sıra suç öyküsünün de olduğu görülmektedir. Ailede olan suç öyküsünün, ailedeki diğer bireylerin bağımlılık davranışı geliştirmesine zemin hazırladığını söylemek mümkündür.

"Zaten tutuklandı, 2019'da cezaevine girdi. Hem satıcı hem kullanıcı olarak girdi." (K6)

"Sonra cezaevine girdi çıktı iki sene. Torbacı olarak yakalandı." (K3)

Trakya University Journal of Social Science
(239-260) June 2024 Volume 26 Issue 1

3.3.Alkol/Madde Bağımlısı Kardeşe Sahip Olmanın Etkileri

Araştırmanın ana odağında yer alan alkol/madde bağımlısı bir kardeşe sahip olma deneyimine yönelik katılımcılar, 2 alt tema etrafında şekillenen deneyimlerinden bahsetmişlerdir. Bunlardan ilki mutsuzluk, acı, tedirginlik gibi hislerini ifade ettikleri duygusal etkilerdir. Bir diğeri ise şiddet, davranış ve evden kaçma gibi olumsuz davranış örüntülerinin yer aldığı davranışsal etkilerdir.

3.3.1.Duygusal Etkiler

Alkol/madde bağımlısı kardeşi olan bireylerin hissettikleri en yoğun duygunun üzüntü olduğu anlaşılmıştır. Zira katılımcılar kardeşlerinin bağımlılıktan kurtulamamalarını "acziyet hali" olarak ifade etmektedir. Bu acziyet halini gideremmemelerini ve yalnızca izlemek zorunda kalmalarından dolayı üzüldüklerini belirtmişlerdir.

"Sadece onun o aciz halini görmek beni çok üzüyor. Yani böyle şimdi size söylerken bile hani kendimi zor tutuyorum. Yani şurama (kalbime) bir şey oluyor." (K6)

"Kötü hissettiriyor. Çünkü aslında onunla birlikte yaşayan ve onunla birlikte büyümüş bir insan olarak onu en iyi tanıyan insan olduğumu düşünüyorum. Hayattaki en iyi tanıyan insan olduğunu düşünüyorum. Biraz üzücü." (K2)

"Çok üzücü, elden bir şey gelmiyor, izliyorum sadece." (K13)

"Çok acı verici, yani neden bu diyorsunuz. Neden, neden yani, neden bunu tercih ettiğini hiç anlayamadım. Çok büyük bir acı çekiyorsunuz." (K7)

Öte yandan görüşme sırasında katılımcılarda depresif ruh halinin hâkim olduğu gözlemlenmiştir. Mülakatlar sırasında da katılımcılarda omuz düşüklüğü, bedensel çökkünlük ve halsizlik gibi depresif ruh haline ilişkin somatik izlerin olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların kardeşlerinin bağımlı oluşunun ve bu sebeple yaşadıkları sürecin de bu duygu durumu üzerinde etkili olduğu tahmin edilmektedir.

"Takmasan da olmuyor, taksan da olmuyor. Böyle bir kısır döngünün içinde depresif halde gelip gidiyordum yani." (K1)

"Son iki yıldır aşırı derece çöktüm ben yani. Halen de devam ediyor bu yani zayıfladım. İşe kendimi doğru düzgün veremiyorum." (K9)

Bazı katılımcıların ise kardeşlerinin bağımlı olmalarından dolayı sosyal dışlanma yaşadıkları ve sosyal çevrelerindeki diğer insanlar tarafından olumsuz yargılanacaklarını düşündükleri anlaşılmıştır.

"Yalnız hissediyorum, millete insanlara güveni kırılmış bir şekilde yani sevgi çevresi kalmamış. Bu şekilde hissediyor yani insan. Benim hayatımda şu an kız arkadaşım yok ama olmuş olsa, yani aynı semtten olacak sonuçta. Burada bunu da tanıyorlar yani. Tanımayan yok. Benim kardeşim olarak. Şimdi annesi, babası da illaki yaşlısı, genci hepsi tanıyor beni. Bunu da tanıyor. O yüzden ben şimdi örneğim size gelsem kız istesem, siz bunu tanıyorsunuz. Verir misiniz?" (K10)

Bununla beraber bağımlı kardeşin, alkol/madde alıp almadığına yönelik yoğun şekilde kaygı ve tedirginlik yaşadıkları, bu nedenle kardeşlerinin hal ve hareketlerini takip ettikleri ve bu sebeple yorgunluk hissettikleri öğrenilmiştir.

"İşte bakıyorsunuz bir bira bardağın içine çay koymuş içiyor. Lan acaba içki mi içiyor, yine mi diye hani insan sürekli bir travma yaşıyor. Pasif agresif oldum. Bir şey yapamadım, bir şey yapmak istiyorsun, yapamıyorsun. Ne yapacaksınız, neyle?" (K1)

Ayrıca bağımlı bireyi takip etmenin kendilerine "kardeşinin annesi" gibi hissettirdiği de öğrenilmiştir.

"Ben bazen gerçekten böyle hani çocuğum yok ama çocuğummuş gibi, hani şey derler ya anne olunca işte kalbin hep şey, öyleyim onun için. Otuz beş yaşındayım. Ama hala onun nasıl hissettiğini anlamak için ya da ona nasıl yardımcı olabilirim, bunları düşünüyor olmak benim için çok yorucu oluyor." (K2)

"Kardeşinin annesi" gibi olmaktan dolayı katılımcılardan birinin evlenmediği, evlenmeyi evden ve bağımlılık sorunundan kaçış olarak anlamlandırdığı öğrenilmiştir. Katılımcının kardeşinin bağımlılığının daha fazla ilerlemesinden korktuğu için de evlenerek evden ayrılmak istemediği anlaşılmıştır:

"Ben evlenemedim şu an bekârım. Onun yüzünden artık evlenme psikolojisinden de vazgeçtim. Şimdi arkamda annem babam var. Evlensem kaçış gibi bir şey olacak. Yarın bir gün ben evlendim, aileden uzaklaştım. Bu sefer kardeşim daha kötü olacak. Hani bu psikoloji olduğu için evlenemiyorum da." (K9)

3.3.2.Davranışsal Etkileri

Alkol/madde bağımlısı bir kardeşe sahip olmanın davranışsal etkileri incelendiğinde bazı katılımcıların ev ortamındaki huzursuzluk ve bağımlı kardeşle yaşanan sorunlardan dolayı evden ayrılmak istedikleri öğrenilmiştir. Bu nedenle bazı katılımcılar evdeki problemlerden kaçış olarak erken yaşta evlenmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden evliliklerinde de sorunlar yaşadıkları ancak ailelerinin evindeki sorunlara kıyasla bu sorunların daha yaşanabilir olduğu anlaşılmıştır.

"Hatta bu yüzden ben on sekiz yirmi yaşlarında falan işte evlilik yapmak zorunda kaldım. Evden bir kaçış olarak. Yani çok şöyle benim bu ikinci evliliğim. Ben on yedi yaşında biriyle evlendim. O da abimin yüzünden oldu. Çünkü evde her zaman bir kavga gürültü, benden büyük biriydi. Hani ne oldu? O dışarıda bana ilgisi iyi oldu. Ne bileyim. Çocuksun yani. On yedi, on altı, on yedi yaşında bir insan ne bekliyorsun? Hani kim ilgi gösteriyorsa ona tam kayma zamanındasın. Ama bu da beni yanlış birine itti." (K8)

"Ben evlenip kaçtım. Benim en güzel kurtuluşum o oldu. Benim için bir kurtuluştu. Her ne kadar evliliğimde yanlış giden bir şeyler olsa da kurtulmuştum ama kardeşim kurtaramadı kendini." (K7)

Bir diğer katılımcı ise abisinin bağımlılık davranışıyla mücadele ettiğini, abisinin alkol/madde kullanımına son vermesi için çeşitli yöntemler denediğini fakat bunların başarısız sonuçlandığını dile getirmiştir. Abisinin bağımlılık tedavisi gerçekleşmediği için ise katılımcının evdeki sorunlarla baş edemediği ve bu nedenle ailesinden ayrı bir eve taşındığı öğrenilmiştir:

"Öğrendiğimde, hani gözümün önünde eriyordu. Kötü oldum. Dedim abi dedim, gel dedim karşıya gidelim dedim. Toplayalım eşyanı dedim. Ben sana dedim, iş miş ayarlarım dedim, beraber kalalım dedim. Dayanamıyordum. Hani gördüğüm zaman gene hemen alıp götürüyordum onu. Dedim abi sen ne yapıyorsun dedim. Ayılmaya bak dedim. Dinlen dedim. Kendine gel. Otur düşün dedim. Böyle istemiyorum bak seni dedim. Ben dedim artık çok yoruldum. Gidiyorum dedim. Eşyamı toparladım. Gittim karşıdan ev tuttum. Yani kendi hayatıma bakmaya başladım. Yoksa beni de aşağı çekiyordu." (K3)

Bazı katılımcıların ise alkol/madde bağımlısı kardeşlerinin davranışlarını öngöremedikleri için can güvenliklerini tehdit altında hissettikleri anlaşılmıştır. Bu nedenle kendilerini korumak adına kapı kilitleme ve saklanma gibi davranışlar geliştirdikleri belirlenmiştir. Bununla beraber kardeşlerinin alkol/madde ihtiyaçlarını karşılamak için ev içerisinde hırsızlığa başvurdukları ifade edilmiştir. Bu nedenle katılımcılardan bazıları eşyalarını, çantalarını, cüzdanlarını saklamak zorunda kalmaktalardır:

"Kendimce artık kendi önlemimi aldım yani kapımı kilitliyorum. Telefonumu alıp kapmasın ya da cüzdanımdan kredi kartlarını, cebimden para falan almasın diyerekten bunları yapıyorum yani kendimce önlem almaya kalkıyorum. Yani az önceki dediğim gibi evden çıkarken kapımı kilitleyip çıkıyorum. Evde yatacak olsam kapımı kilitleyip yatıyorum. Yani çalışıyoruz öyle." (K10)

"Tedirgindik yani, çantamı saklama ihtiyacı duyuyordum abimden. Ondan sonra aynı şekilde annem cüzdanını saklama ihtiyacı duyuyordu. Bizi tehdit ediyordu, ondan sonra, ben zaten yaşamıyorum diyordu. Sizi öldürürüm diyordu. Vesaire vesaire. Negatif bir enerji evin içerisinde, tedirginlik. O kapıyı çaldığında bile acaba bize şey yapacak mı?" (K4)

Öte yandan katılımcılardan birinin alkol/madde bağımlısı kardeşinin kendisini madde kullanmaya teşvik ettiği ve katılımcının bu nedenle birkaç kez madde kullandığı öğrenilmiştir:

"Bir de mesela yanımda içiyor ya. Duman altı oluyorsun. İçmesen bile kafan güzel oluyor. Ya da teşvik ediyor seni. Diyor ki ya şey bak bu mal çok güzel. Bu şöyle, bu böyle falan diyor. Hani kurunun yanında yaş da yanıyor. Sonra bana dedi işte ben dedi artık dedi esrar falan içiyorum dedi. Nasıl bir şey dedim? Dedi işte hani kafası alkol gibi ama daha temiz. Hani yemiyorsun, içmiyorsun. Sadece bunu çekiyorsun, temiz dedi. Ben de denedim. Bir iki içtim." (K3)

4. TARTIŞMA - SONUÇ

Bu çalışmada alkol/madde bağımlısı kardeşe sahip bireylerin, tüm bu bağımlılık süreci boyunca neler yaşadıklarını ve neler hissedip neler düşündüklerini; düşünsel ve davranışsal düzlemde neler deneyimlediklerini anlamak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, kardeşlerinin bağımlılığından muzdarip olan katılımcılar çatışmalı bir ev yaşantısına sahip olduğu, birçoğunun ise özellikle baba figürü tarafından anlaşılmak noktasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir ve katılımcılara aile üyeleri tarafından ilgisiz davranıldığı öğrenilmiştir. Yapılan pek çok araştırmada da bağımlı bireylerin aile ilişkilerinde sorunların yaşandığı görülmüştür (Bozkurt, 2015; Cohen ve Densen-Gerber, 1982; Reinaldo ve Pillon, 2008: 533; Yaman, 2014: 106; Zeng, 2021: 5). Bu sorunlar özellikle bağımlı kişinin ergenlik döneminde olduğu süreçte artmaktadır. Zira ergenlik döneminde, değer yargıları farklılaşmaya başlamakta, bireylerin kendilerini özdeşleştireceği en önemli modeller ebeveynleri olarak görülmektedir. Ancak ebeveynlerin öfkeli olmaları, bağımlılık sorununun kilitlenmesine ve çözümsüz kalmasına yol açmaktadır (Duyan, 2021). Aile üyeleri içinde anne, baba ve bağımlı birey ile olan ilişkiler incelendiğinde, benzer şekilde sağlıklı ilişkinin kurulamadığı anlaşılmıştır. Bazı araştırma sonuçlarında da benzer bulgular elde edilmiştir (Ünal, 2021, s. 37). Özellikle anneden ziyade baba ile olan olumsuz ilişki, bağımlılıktan önce varlığını gösterse de bağımlılıktan sonra da babanın bağımlılık sürecinin dışında tutulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla zaten bağımlılıktan önce olumlu seyretmeyen ilişkinin, bağımlılık sürecinden sonra daha da kötüye gittiği anlaşılmaktadır. Güneltay'ın (2017: 74) yaptığı araştırmada da küçümseyici ve olumsuz davranışlar sergileyen babaların, küçümseyici / kusur bulucu tutum sahibi olmayan babalara göre çocuklarda madde bağımlılığını pozitif yönde yordadığı görülmüştür.

Katılımcıların bağımlı kardeşleri ile olan ilişkileri incelendiğinde ise bağımlılıktan önce iletişimlerinin iyi olduğu ancak bağımlılıktan sonra problemler yaşamaya başladıkları belirlenmiştir. Zira alkol/madde kullanan bireylerde meydana gelen ani öfke patlamalarının kullanmayan bireylere nazaran daha sıklıkla gözlemlendiği bilinmektedir (Agha ve ark., 2008: 2). Bununla beraber, madde kullanımı olan maddeye yönelik bağımlılık geliştiren bireylerde ani öfke nöbetleri ve artan sinirlilik hali gibi durumlar, hem ebeveyni hem de kardeşlerin kişiyle iletişim kurmasını engelleyebilmektedir (Uludüz, 2022). Dolayısıyla bağımlılık doğrultusunda aile üyeleri ile ilişkisel sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalarda bağımlı bireylerin bağımlılık sebebiyle sosyal bağlarının zayıflayabileceği ve şiddete meyledebildikleri belirtilmiştir (National Institute on Drug Abuse, 2007: 3).

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri de aile içinde şiddetin olduğunun öğrenilmesidir. Elde edilen veriler doğrultusunda hanelerde kronik hal alan kavgaların olduğu ve genellikle babanın diğer üyelere şiddet uyguladığı

belirlenmiştir. Bu gibi durumlarda katılımcıların, bağımlı bireyi annesine ve babasına karşı korumaya yöneldikleri, bu nedenle bağımlılık süreçlerinde; koruyucu, kurtarıcı, savunucu rollerini üstlendikleri ve kimi zaman kendilerini ebeveyn gibi hissettikleri belirlenmiştir. Yürütülen başka bir çalışmada bu noktaya değinilmiş olup bağımlı kişinin kardeşinin bağımlılık sürecinde sürekli annesi, babası ve kardeşi arasında aracı olmak zorunda hissettiği; bu sürecin yalnızca kardeşiyle arasındaki ilişkiyi değil annesi ve babasıyla arasında olan ilişkiyi de etkilediği gözler önüne serilmiştir (Howard, 2010: 12).

Aile ilişkilerine yönelik son olarak aile içerisinde bağımlı kardeşin haricindeki üyelerin de alkol/madde kullanım öykülerinin olduğu anlaşılmıştır. Bu durum aile içindeki diğer üyelerin de alkol/madde kullanım riskini taşımaktadır. Güneltay'ın (2017: 22) araştırması sonucunda da bireyin alkol/madde kullanım durumunun, ailesindeki diğer üyeler için risk teşkil ettiği belirlenmiştir. Benzer olarak Derin ve arkadaşlarının (2021: 122) yaptığı çalışmada da bağımlı ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin olumsuz olduğu ve ailedeki ergenlerin de alkol/madde kullanmasına zemin hazırladığı görülmüştür. Aile üyelerinin geçmiş yaşantılarına bakıldığında, bazı bağımlıların ailelerinde suç öyküsünün de olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda bazı yakınların cezaevi geçmişleri olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla alkol/madde kullanımı için ailedeki suç öyküsünün risk faktörleri arasında yer aldığı belirtilebilir.

Katılımcıların bağımlının kardeşi oldukları için deneyimledikleri olayların ve duyguların neler olduğu bu araştırmanın ana amacı olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda bakıldığında katılımcıların bazı ortak duygusal ve davranışsal deneyimlerinin olduğu görülmüştür. Katılımcıların bağımlı kardeşe sahip oldukları için yoğun üzüntü ve acı hissettikleri fark edilmiştir. Zira katılımcılar, kardeşlerinin sağlığının yerinde olmamasından ve bu durumu iyileştirecek güce sahip olamamalarından kaynaklı acziyet halinde hissetmektelerdir. Bununla beraber katılımcıların ifadelerine göre bağımlı kardeşe yardım edememenin ve yardım çabalarının sürekli sonuçsuz kalmasından kaynaklı depresif hissettirdiği belirlenmiştir. Yapılan başka bir araştırmada da alkol/madde bağımlısı bir kardeşe sahip olmanın depresyon belirtilerini beraberinde getirdiği, abinin/ablanın kendisini toplumdan izole edebildiği, kendisine yabancılaştığı ve yanlış anlaşılmış hissettiği ortaya çıkarılmıştır (Wounden, 2021). Bir diğer çalışmada da üyelerinden birinin alkol/madde bağımlısı olduğu ailelerde psikolojik sorunların ortaya çıkma riskinin daha yüksek olduğu söylenmektedir (Barnard, 2006: 20).

Bağımlılık, bireyin çevresi tarafından dışlanmasına yol açmaktadır (Tektaş Soy ve Kocataş, 2020: 80). Ancak çalışmamız sonucunda yalnızca bağımlı bireyin değil, bağımlının abisinin/ablasının/kardeşinin de sosyal dışlanma hissettikleri belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada da bağımlı kişi haricindeki üyelerin de sosyal

dışlanma hissettikleri ifade edilmiştir (Başar vd., 2022: 46). Sosyal dışlanmanın yanı sıra katılımcılar bağımlı bir kardeşe sahip oldukları için yoğun kaygı ve korku hissettiklerini de dile getirmişlerdir. Zira bağımlı bireyin kendilerine zarar vereceğinden, eşyalarını gasp edeceğinden vb. durumlardan dolayı tedirginlik yaşamaktalardır. Bunun yanı sıra bağımlı bireyin davranışlarını öngöremedikleri için sürekli tetikte oldukları ve herhangi bir tehlike anında kendilerini korumaya odaklandıkları anlaşılmıştır. Öte yandan söz konusu kaygı ve korkuyu minimize etmek için katılımcıların, bağımlı bireyin hal ve hareketlerini izlemede oldukları ve onu takip ettikleri belirlenmiştir. Bu durum bağımlı kardeşe sahip kişilerin eş bağımlılık yaşadığını işaret etmektedir. Nitekim eş bağımlılık; diğer insanlara güvenme konusunda zorluklar yaşanması, güvensizlikten kaynaklanan korku hissedilmesi ve bu nedenle de çevredeki insanların davranışlarına yoğun şekilde odaklanılması anlamına gelmektedir (Winter, 2018:6). Katılımcıların da benzer davranış örüntüleri olduğu tespit edilmiş ve bağımlı kardeşlerine karşı farkında olmadıkları bir şekilde eş bağımlılık geliştrikleri belirlenmiştir. Bununla beraber katılımcıların kendilerini bağımlı bireyin ebeveyni gibi hissedebildiği öğrenilmiştir. Dolayısıyla aile içindeki rollerin karıştığı, ebeveynlerin yerine getirmediği sorumlulukları genellikle bağımlı bireyin abisinin/ablasının üstlendiği anlaşılmıştır. Öyle ki bazı katılımcılar; bu durumdan dolayı evlenmemekte, evden ayrıldıkları takdirde aile üyelerini mevcut sorunla baş başa bırakacaklarını düşünüp bundan kaçınmaktadır. Dolayısıyla bağımlı kardeşe sahip bireylerin aile içindeki rollerinde değişiklikler yaşadıklarını ve kendi yaşamlarını bu durum çerçevesinde planladıklarını belirtmek mümkündür.

Kardeşler arasında hissedilen söz konusu olumsuz duyguların, aile sistemindeki alt sistemlerden biri olan kardeş alt sisteminin homoestazis (denge) halini sürdürmesini zorlaştırdığı söylenebilir. Halbuki kardeş ilişkileri kişinin sürdürebileceği en uzun soluklu ilişkiler arasında yer almaktadır (Volling ve Blandon, 2003). Dolayısıyla kardeşler arasındaki olumsuz duyguların kronik hale gelmesinin uzun vadede ilişkilerini yıpratıcı olabileceği söylenebilir.

Bağımlı kardeşe sahip olmanın davranışsal etkileri incelendiğinde bazı katılımcıların, aile içindeki sorunların çözümüne destek olmak için evlenmekten kaçınan katılımcıların aksine, mevcut problemlerle sağlıklı şekilde baş edemediklerini düşündükleri ve evden ayrılmak istedikleri belirlenmiştir. Söz konusu kişilerin bağımlılık kaynaklı sorunlardan uzaklaşmak için erken yaşta evlendikleri ve evliliklerinde ciddi problemler yaşadıkları görülmüştür. Yapılan bir çalışmada, genç yaşta evden ayrılan bireylerin çocukluk dönemlerinde evde sorunlu davranışlara ve uyumsuz aile içi ilişkilere maruz kaldıkları; bu sebeple evden erken yaşta ayrılıyor olma ihtimallerinin daha yüksek olduğunun öne sürülmesi de bu verileri destekler niteliktedir (Bayraktar, 2007). Dolayısıyla katılımcıların bazılarına göre evlilik, aile içindeki bağımlılık kaynaklı sorunlardan kaçış olarak anlam

kazanmıştır. Öte yandan evden ayrılmak için evliliği tercih etmeyen ve ailesinden farklı bir eve taşınan katılımcılar da mevcuttur. Sonuç olarak bağımlı kardeşe sahip olmanın getirdiği sorunlar baş edilemez boyuta geldiğinde, katılımcıların evden ayrılma yoluna gittikleri belirlenmiştir. Bağımlı bireyin abisi/ablası olmanın, ebeveyni olmaktan farkı burada görünür olmaktadır. Zira aynı aile içindeki ebeveynler sorunlardan dolayı evi terk etme, evden ayrılma yahut bağımlı evlatları ile farklı evlerde yaşama seçeneğini tercih edememektedir. Ebeveynlerin tutumu daha çok aileyi bir arada tutma ve bağımlılığın tedavisinin gerçekleşmesi şeklinde seyretmektedir. Zira bağımlılık tedavisinin başarılı sonuçlanmasındaki en büyük etkenlerden biri ailedeki ebeveyn alt sisteminin tedavi sürecine dâhil edilmesidir (Dar, 2019: 62). Ancak araştırmamız sonucunda bağımlı bireyin abisi/ablası olunduğunda evi terk etme davranışının tercih edilebilir bir çözüm olduğu görülmüştür.

Öte yandan bağımlı kardeşe sahip olmanın; ev içinde para çalınmasını ve bağımlı bireyin aile üyelerine zarar verici davranışlar sergilemesini beraberinde getirdiği tespit edilmiştir. Bir hanede bağımlı bireyin yaşıyor oluşunun yalnızca bağımlı kişiyi değil aile üyelerini de ruhsal, bedensel ve ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Duyan ve Gövebakan, 2021: 43). Bu nedenle katılımcıların hane içinde kendilerini korumaya yönelik önlemler aldıkları, özel eşyalarını sakladıkları, can güvenliklerini teminat altına almak için bulundukları odanın kapılarını kilitledikleri öğrenilmiştir. Dolayısıyla aynı hane içinde bağımlı bir kardeşle beraber yaşamaktan dolayı hane içinde çeşitli davranışsal önlemler aldıkları anlaşılmaktadır.

Davranışsal etkiler incelendiğinde yalnızca birisinin, bağımlı kardeşi tarafından uyuşturucu madde kullanmaya teşvik edildiği, katılımcının geçmiş zamanda bu nedenle madde kullandığı belirlenmiştir. Nitekim yapılan bir araştırmada kardeşler arasında etkilenmelerin olabileceği ve bu sebeple alkol/madde kullanmayan kardeşin de kullanmaya başlayabileceği kanıtlanmıştır (Koçanlı, 2020: 9).

Sonuç olarak yapılan araştırmada neticesinde alkol/madde bağımlısı kardeşe sahip olan bireylerin, diğer aile üyelerinden daha farklı duygu ve davranış deneyimleri olduğu tespit edilmiştir. Bağımlı kardeşe sahip bireylerin aile içinde ebeveyn rolü üstlenebildikleri, bağımlı birey ile ebeveynler arasında aracı olabildikleri, bağımlı bireyin tedavisini destekleyebildikleri görülmüştür. Öte yandan bağımlı ile aynı hanede yaşadıkları takdirde bazı davranışsal riskler ile karşı karşıya oldukları, kendilerini korumak adına çözüm yolları ürettikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla alkol/madde bağımlıları ile yürütülen çalışmalarda abilerin/ablaların da sürece dâhil edilmelerinin hane içindeki düzenin sağlıklı şekilde yürütülmesi açısından önem arz ettiği düşünülmektedir. Bununla beraber

bağımlılıkla ilgili yapılacak araştırmalarda abilerin/ablaların, ebeveynlerden farklı kategoride ele alınmasının daha nitelikli araştırmalar yapılmasına zemin hazırlayacağı belirtilebilir.

Etik Beyan

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik ilkelere uygun yürütüldüğüne dair onay, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 17.10.2022 tarih ve 505872 sayılı karar ile alınmıştır.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Yazarlık Katkı Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Agha, S., Zia, H., ve Irfan, S. (2008). Psychological Problems and Family Functioning as Risk Factors in Addiction. J Ayub Med Coll Abbottabad, 20(3), 88-91.

Al-Anon Family Groups. (2023). What is Al-Anon and Alateen?. https://al-anon.org/newcomers/what-is-al-anon-and-alateen/ adresinden 31.03.2023 tarihinde alınmıştır.

Alban, K. (2018). *Alkol-Madde Bağımlısı Bireylerde İçselleştirilmiş Damgalama ve Benlik Saygısı; Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Amatem Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. vd. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Aktürk, İ., Yaman, Ö. M. (2022). Babaların Madde Kullanımı Tedavisine Katılımları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Bağımlılık Dergisi*, *23*(1), 37-51.

Barnard, M. (2006). Drug addiction and families. Jessica Kingsley Publishers

Barnard, M. (2007). Drug Addiction and Families. London: Jessica Kingsley Publishers.

Başar, M.R., Aktaş, S. ve Aydemir, İ. (Haziran 2022). Madde Bağımlısı Bireylerin Ailelerinin Karşılaştıkları Psiko-Sosyal ve Ekonomik Güçlükler ile Sosyal Dışlanma Algılarının Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 19: 37-52.

Başkurt, İ. (2003). Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım). *Journal Of Istanbul University Faculty Of Theology*, (8).

Bayraktar, G. (2007). *Sokak Çocuklarının Sosyokültürel ve Ekonomik Açıdan İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Begum, F., Mahmood, S.I. (2019). Exploring Psychological Correlates of Peers and Fathers of Drug Addict Adolescents. *Dhaka University Journal of Biological Sciences.*

Bot, S. M., Engels, R. C. M. E., Knibbe, R. A. vd. (2005). Friend's Drinking Behaviour and Adolescent Alcohol Consumption: The Moderating Role of Friendship Characteristics. *Addictive Behaviors, 30(5), 929–947.*

Bortolon, C. B., Signor, L., Moreira, T. D. C. vd. (2016). Family Functioning and Health Issues Associated with Codependency in Families of Drug Users. *Ciência ve Saúde Coletiva*, *21*, 101-107.

Bozkurt, O. (2015). Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe üni, sosyoloji bilim dalı.

Cohen, F. S., Densen-Gerber, J. (1982). A Study of the Relationship Between Child Abuse and Drug Addiction in 178 Patients: Preliminary Results. Child Abuse and Neglect, 6(4), 383–387.

Corrigan, P. W., Watson, A. C., ve Miller, F. E. (2006). Blame, Shame, and Contamination: The Impact of Mental Illness and Drug Dependence Stigma on Family Members. *Journal of Family psychology*, *20*(2), 239.

Dar, M. (2019). Madde Bağımlılığı Tedavi Sürecinde Aile İşlevselliğinin Rolünün İncelenmesi, (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Demirbaş, H., İlhan, İ. Ö., ve Doğan, Y. B. (2009). Alkol Bağımlılığı Olan Erkek Hastalar ile Eşlerinin Aile İşlevleri ve Kişilik Örüntüleri Açısından Karşılaştırılması. *Journal of Dependence*, *10*, 74-80.

Derin G, Okudan M, Aşıcıoğlu F. Alkol ve Madde Kullanım Bozukluklarında Ailevi Risk Faktörleri. Öztürk E, editör. Aile Psikopatolojisi. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2021. p.118-26

Duyan, V., Gövebakan, R. (2021). *Madde Bağımlılığı ve Aile*. Yeni İnsan Yayınevi.

Elliott, J. C., Carey, K. B., ve Bonafide, K. E. (2012). Does Family History of Alcohol Problems Influence College and University Drinking or Substance Use? A Meta-Analytical Review. *Addiction.* 107(10), 1774–1785.

Erdim, L. (2019). Alkolizmin Aile ve Çocuk Üzerine Etkisi. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 6 (1) , 193-200.

Eryılmaz, A., Deniz M. E. (Ed.). (2019). *Tüm Yönleriyle Bağımlılık*. (1. Baskı). Pegem Akademi.

Fuller, J. A., Warner, R. M. (2000). Family Stressors as Predictors of Codependency. *Genetic Social and General Psychology Monographs, 126*(1), 5-24.

Geniş, B., Coşar, B., ve Arikan, Z. (2020). Alkol Bağımlılığı Olan Erişkin Hastalarda Hastanede Kalış Süresini Etkileyen Faktörler. *Bağımlılık Dergisi, 21*(1), 24-33.

Güneltay, S. (2017). Alkol ve Madde Bağımlılığı ile Erken Yaş Dönemi Uyum Bozucu Şemalar Arasındaki İlişki (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Arel Üniversitesi Klinik Psikoloji.

Güngör, B. B., Gülseren, Ş., Dalmış, A., ve Zorlu, N. (2013). Alkol Bağımlılığı Başlangıç Yaşı ve Aile Öyküsünün Dürtüsellik ve Kompülsivite ile İlişkisi. *Anatolian Journal Of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14*(3).

Gubrium, J., Holstein, J. A. (2004). Active İnterviewing. Qualitative Research: Theory, Method and Practice, second edition. London: Sage.

Johnson J. M. (2002). *Handbook of Interview Research ContextveMethod* (Editors: Jaber F. Gubrium, James A. Holstein) Sage Publications.

Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştirma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 62-80.

Koçanlı, M. (2020). Uyuşturucu Madde Bağımlılığında Ailenin Etkisi ve Bağımlı Sayısının Azaltılmasında Jandarmanın Etkinliği: İstanbul'da Bir Uygulama. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 576-619.

Kültür, S., Ünal, M. F., ve Özusta, P. Ş. (2006). Alkol Bağımlılığı Olan Babaların Çocuklarında Psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *17*(1), 3-11.

National Institute on Drug Abuse. (2007). Drugs, Brains, and Behavior: The Science Of Addiction (No. 7). National Institute on Drug Abuse, National Institutes of Health, US Department of Health and Human Services.

Öztürk, Y.E., Kırlıoğlu, M. ve Kıraç, R., (2015). Alkol ve Madde Bağımlılığında Risk Faktörleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 18*(2), 98-118.

Prabhu, P. Srinivas, R., Vishwanathan, K. ve Raavi, A. (2014). Factors Influencing Alcohol and Tobacco Addiction Among Patients Attending a De-Addiction Centre. Journal of International Society of Preventive ve Community Dentistry, 4(2), 103-110.

Ray, G. T., Mertens, J. R., ve Weisner, C. (2009). Family Members of People with Alcohol or Drug Dependence: Health Problems and Medical Cost Compared to Family Members of People With Diabetes and Asthma. *Addiction*, *104*(2), 203-214.

Reinaldo, A. M. dos S., ve Pillon, S. C. (2008). Alcohol Effects on Family Relations: A Case Study. Revista Latino-Americana de Enfermagem, 16(spe), 529–534.

Roth, J. D. (2010). Addiction as a Family Disease. Journal of Groups in Addiction ve Recovery, 5(1), 1-3.

Sandelowski, M. (2000). Whatever Happened to Qualitative Description?. *Research in nursing ve health, 23*(4), 334-340.

Sargın, N. (2011). Gençlerde ve Çocuklarda Madde Bağımlılığı. M. Gürel (Ed), *Eğitime İlişkin Çeşitlemeler* (s. 55-73) içinde. Eğitim Kitabevi

Scaturo, D. J., Hayes, T., Sagula, D., ve Walter, T. (2000). The Concept of Codependency and its Context Within Family Systems Theory. Family Therapy: The Journal of the California Graduate School of Family Psychology, 27(2).

Smith-Genthôs, K. R., Logue, E. M., Low, B. E. vd. (2017). The Forgotten Ones: Siblings of Substance Abusers. Journal of Loss and Trauma, 22(2), 120-134.

Tracy, E. M., Munson, M. R., Peterson, L. T. vd. (2010). Social Support: A Mixed Blessing for Women in Substance Abuse Treatment. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 10(3), 257-282.

Tekindal, M., Arsu, Ş.U. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *20*(1),153-172.

Tektaş, Soy, İ. ve Kocataş, S. (2020).Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Bireylerde Benlik Saygısı ve Sosyal Dışlanma Algıları Arasındaki İlişki. EGEHFD, 36(2), 73-86.

Trim, R. S., Leuthe, E., ve Chassin, L. (2006). Sibling Influence on Alcohol Use in a Young Adult, High-Risk Sample. *Journal of Studies on Alcohol, 67*(3), 391–398.

Uludüz, D. (2022). 'Madde Bağımlılığının Sonunda Üç İhtimal Var: Hastane, Cezaevi Veya Ölüm!'. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/madde-bagimliliginin-sonunda-uc-ihtimal-var-hastane-cezaevi-veya-olum-42146341 adresinden 27.03.2023 tarihinde alınmıştır.

Ünal, S., Mutlu, E. A., ve Topaktaş, Ö. (2021). Madde Bağımlılığının Gelişiminde Birikimli Risk Faktörlerinin Rolü. Bağımlılık Dergisi, 22(1), 31-42.

Voges, J., Müller, U., Bogerts, B. vd. (2013). *Deep Brain Stimulation Surgery for Alcohol Addiction.* World Neurosurgery

Volling, B. L. ve Blandon, A. Y. (2003, 12-13 Mart). Positive Indicators of Sibling Relationship Quality: Psychometric Analyses of The Sibling Inventory of Behavior (SIB) [Yazılı sunum]. 2003 Child Trend's Positive Outcomes Conference, Washington D. C., USA.

Wang, S. C., Chen, Y. C., Chen, S. J. vd. (2020). Alcohol Addiction, Gut Microbiota, And Alcoholism Treatment: A Review. *International Journal Of Molecular Sciences, 21(17), 6413.*

Winter, K. (2018). Experiences and Expertise of Codependency: Repetition, Claim-Coupling, and Enthusiasm. Public Understanding of Science, 1(5), 1-15

Wounded Healer, Mythology Reader. (2021). A Sibling's Narrative of Recovery from Addiction Trauma and Loss in The Family. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 28(2), 285-290.

Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 1(1), 99-132.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı).Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, E. (2008). *Uyuşturucu Kullanımının Sosyolojik Boyutu Uyuşturucuya Yönelik Talep Azaltımı* (Master's Thesis), Kırıkkale Üniversitesi

Zeng, X., Tan, C. (2021). The Relationship between the Family Functioning of Individuals with Drug Addiction and Relapse Tendency: A Moderated Mediation Model. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(2), 625.